

Mateusz Rogowski

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Katedra Turystyki i Rekreacji
mateusz.rogowski@amu.edu.pl

PIESZA TURYSTYKA GÓRSKA W PARKU NARODOWYM GÓR STOŁOWYCH

Abstrakt: Park Narodowy Gór Stołowych na przestrzeni ostatnich lat stał się coraz częściej wybieranym obszarem uprawiania turystyki górskiej. W ciągu całego roku przyjmuje ona różne formy, spośród których najpopularniejszą jest turystyka piesza. Jej nieślabnąca popularność wynika z faktu podjęcia aktywności fizycznej w celach wypoczynkowych i poznawczych poprzez bliski kontakt z przyrodą. Celem pracy jest charakterystyka motywów, preferencji i zachowań wolnoczasowych turystów pieszych odwiedzających Park Narodowy Gór Stołowych, poprzez badania sondażowe prowadzone w latach 2015 i 2016. W pracy zostały ukazane zależności między cechami socjodemograficznymi respondentów a ich motywami, preferencjami i zachowaniem, ze wskazaniem głównych grup turystów.

Słowa kluczowe: turystyka piesza, Park Narodowy Gór Stołowych, motyw i preferencje turystów.

1. WPROWADZENIE

Ruch turystyczny w polskich parkach narodowych na przestrzeni ostatnich lat systematycznie wzrasta. W związku z tym zjawisko to powinno stać się przedmiotem zainteresowania badaczy wielu dyscyplin, by móc poznać jego cechy, siłę i sposób oddziaływania oraz prognozować jego wielkość i zmienność. Dużą użyteczność ma uznanie aktualnych motywów, preferencji i zachowań wolnoczasowych turystów oraz obserwowanie ich zmienności w kolejnych latach, co jest ważne m.in. w kontekście dopasowania istniejącej oferty do zmieniających się potrzeb turystów. Uwzględniając popularność różnych form turystyki realizowanych na obszarze Parku Narodowego Gór Stołowych należy stwierdzić, że turystyka piesza cechuje się największym zainteresowaniem.

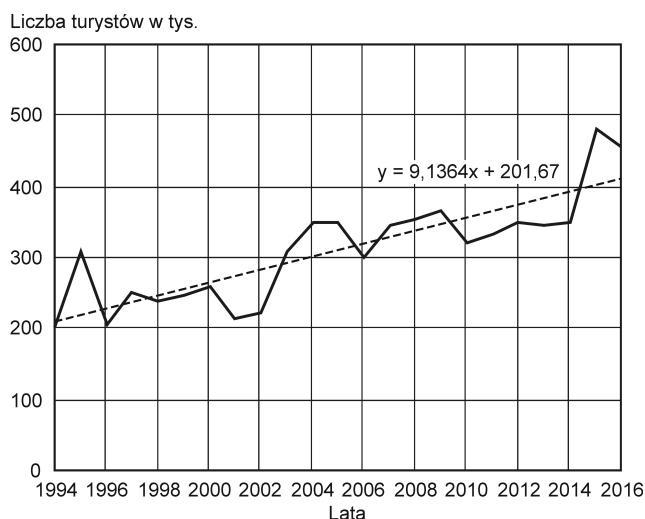
Celem autora artykułu było dokonanie w oparciu o badania terenowe charakterystyki socjodemograficznej turystów pieszych odwiedzających PN Gór Stołowych, na podstawie oceny motywów, preferencji i ich zachowań podczas pobytu. Obejmuje ona analizę celów przyjazdu oraz sposoby organizacji i reali-

zacji pobytu wraz z opisem zakresu i charakteru usług, z których respondenci skorzystali na miejscu. Ponadto scharakteryzowano zależności pomiędzy wymienionymi czynnikami a cechami socjodemograficznymi respondentów oraz ukazano najistotniejsze różnice w odpowiedziach na przestrzeni kolejnych lat.

Badania sondażowe wśród turystów realizowano w wielu górskich parkach narodowych Polski, m.in. w PN Gór Stołowych (PRÓSZYŃSKA-BORDAS 2008, 2009, 2014), Tatrzańskim (CZOCHAŃSKI, SZYDAROWSKI 2000, CZOCHAŃSKI 2002, POCIASK-KARTECZKA i in. 2007, HIBNER 2012, 2013, 2014, MOKRAS-GRABOWSKA 2016), Karonoskim (MARTIN, TRĚBICKY 2000, WIENIAWSKA 2004, WIENIAWSKA-RAJ 2007, 2010, ZARZYCKI i in. 2010, GONDA-SROCZYŃSKA 2010, HIBNER 2013, FAŁK, JARECKA 2014, MICHALCZAK, WOJCIEŃSKA 2014, ROGOWSKI 2015), Świętokrzyskim (JASTRZĘBSKI 2009), Pienińskim (WARCHOLIK, SEMCZUK 2011, FARON i in. 2012), Bieszczadzkiem (PRĘDKI 2012) i Gorczańskim (SEMCZUK 2012, SEMCZUK i in. 2014).

2. WIELKOŚĆ RUCHU TURYSTYCZNEGO W PARKU NARODOWYM GÓR STOŁOWYCH

Frekwencja turystów w parkach narodowych w Polsce osiąga 12,3 mln w ciągu roku (*Ochrona środowiska 2016*, s. 270), a jej rozkład jest nierównomierny w poszczególnych parkach. Niezmiennie od lat najpopularniejszy jest Tatrzański PN, który odwiedza w przybliżeniu co czwarty turysta (3,3 mln/rok), w dalszej kolejności są: Karkonoski (2,0 mln), Woliński (1,5 mln) i Wielkopolski (1,2 mln). Natomiast PN Gór Stołowych, według danych ze sprzedaży biletów wstępu (480 tys. turystów) jest piątym najpopularniejszym górkim parkiem narodowym w Polsce (rys. 1).

Rys. 1. Wielkość ruchu turystycznego w Parku Narodowym Gór Stołowych w latach 1994-2016 w oparciu o sprzedaż biletów wstępu

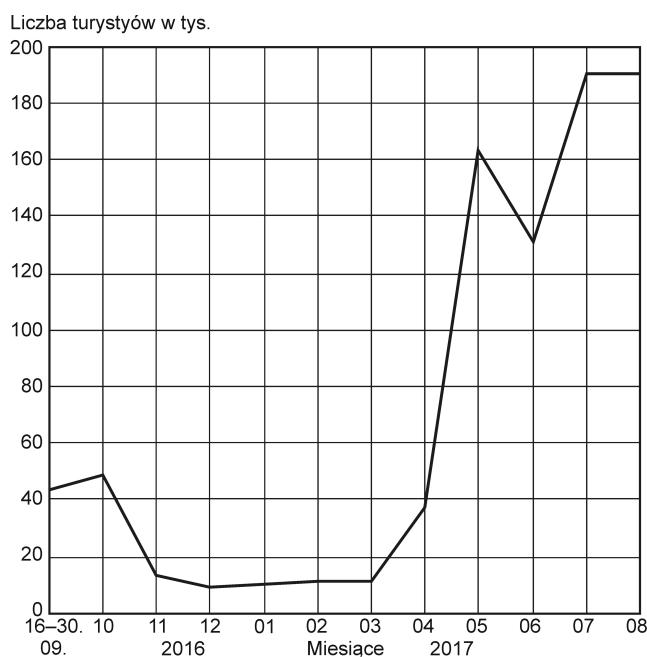
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dotyczących sprzedaży biletów w PN Gór Stołowych

Jak wynika z uzyskanych z PN Gór Stołowych danych dotyczących sprzedaży biletów wstępu na Szczeliniec Wielki i Błędne Skały, na przestrzeni ostatnich 20 lat, ruch turystyczny sukcesywnie zwiększał się, wahając się na poziomie wzrostu 2-6% rocznie. W latach 2007-2014 sprzedaż biletów wstępu utrzymywała się na zbliżonym poziomie (w granicach 320-360 tys. osób rocznie), natomiast w ostatnich latach widoczny jest znaczny przyrost ruchu turystycznego. W 2015 roku osiągnął najwyższą wielkość - około 480 tys. wejść.

Na podstawie automatycznego zliczania przejść z wykorzystaniem urządzeń typu czujniki pyroelektryczne można wywnioskować, że ruch turystyczny w PN Gór Stołowych jest znacznie wyższy i odznacza się silną koncentracją czasową i przestrzenną. Opierając się na dotychczasowych danych, z okresu od połowy września 2016 roku do końca sierpnia 2017.,

zanotowano 858 tys. wejść, a w pierwszych ośmiu miesiącach 2017 roku 734 tys. Najwięcej wizyt turystów w parku miało miejsce w miesiącach letnich (lipiec, sierpień - po ok. 190 tys.) i wiosennych (maj - 163 tys., czerwiec - 131 tys.), co stanowiło 80% wszystkich wejść (rys. 2). Okres ten można zaliczyć do (umownie) wysokiego sezonu turystycznego. Pośrednie liczby wejść notowane są w październiku i kwietniu (ok. 30 do 50 tys.), można je zaliczyć do średniego sezonu turystycznego. Wrzesień jest miesiącem przejściowym między sezonem wysokim i średnim, choć taki wniosek wynika z niepełnych danych, gdyż dopiero w połowie miesiąca 2016 roku rozpoczęło się automatyczne zliczanie turystów. Najniższy ruch turystyczny notowany jest w pozostałych miesiącach jesiennych i zimowych - od listopada do marca (ok. 9-10 tys. turystów miesięcznie), przez co okres ten można zaliczyć do niskiego sezonu turystycznego. Analizując liczbę wejść w grudniu i styczniu należy podkreślić, że sezon bożonarodzeniowo-noworoczny stanowi w przybliżeniu 1/3 zanotowanego ruchu turystycznego w tych miesiącach.

Przestrzenna koncentracja (ROGOWSKI 2017) ruchu turystycznego wiąże się z głównymi atrakcjami parku. Każdego miesiąca na trasach turystycznych na Szczeliniec Wielki i w Błędnych Skałach notuje się przeciętnie połowę wszystkich przebywających w parku turystów, choć w sezonie letnim wielkość ta jest jeszcze wyższa (czerwiec 2017 r. - 67%, lipiec 2017 r. - 58%, sierpień 2017 - 65%).

Rys. 2. Wielkość ruchu turystycznego w Parku Narodowym Gór Stołowych według ostatnich 12 miesięcy sezonu 2016/2017 w oparciu o dane z czujników ruchu

Źródło: opracowanie własne

Park Narodowy Gór Stołowych, chroniący unikatowy krajobraz gór o charakterze płytowym, został zaliczony do terenów o podstawowym znaczeniu dla urlopowej turystyki wypoczynkowej (LIJEWSKI, MIKUŁOWSKI, WYRZYKOWSKI, 2002 s. 56), I kategorii obszarów krajoznawczych Polski (WYRZYKOWSKI 1986) oraz atrakcji o najwyższej frekwencji w regionie dolnośląskim (KRUCZEK 2014). Analizując wielkość sprzedaży biletów wstępu warto zwrócić uwagę na to, że Szczeliniec Wielki i Błędne Skały charakteryzują się zbliżonym zainteresowaniem, z niewielką (na poziomie 1-5%) przewagą pierwszego z nich.

3. METODYKA BADAŃ

Badania turystów w PN Góry Stołowych realizowane są w celu określenia ich struktury socjodemograficznej – poznania motywów, preferencji i zachowań wolno-czasowych oraz usług, z których skorzystali. Prace te stanowią składową systemu monitoringu ruchu turystycznego (SMrt) opracowanego na tym obszarze, którego założenia znajdują się w osobnym opracowaniu (ROGOWSKI, MAŁEK 2016), podobnie jak wyniki badań pilotażowych (ROGOWSKI 2017, ŻYTO i in. 2017).

Metodą badawczą zastosowaną do zebrania danych był sondaż diagnostyczny w formie wywiadu kwestionariuszowego składającego się z 18 pytań dotyczących motywów i preferencji turystów. Odpowiedzi na nie umożliwiały m.in. określenie sposobów dotarcia do regionu i atrakcji, celu, długości trwania pobytu, częstotliwości, a także formy jego organizacji, odwiedzonych miejsc, typu i lokalizacji obiektu noclegowego i gastronomicznego, z których korzystano, oraz ocenę elementów oferty turystycznej regionu (ROGOWSKI, MAŁEK 2016, s. 91).

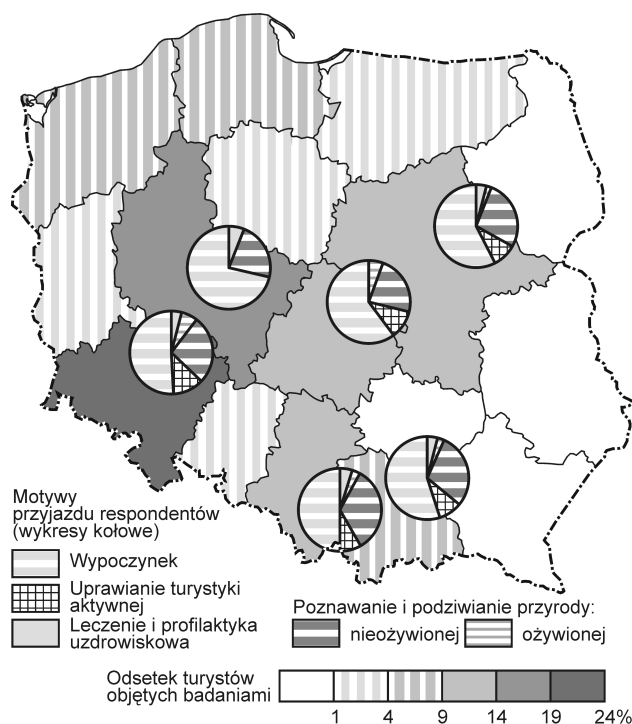
Jak twierdzi E. BABBIE (2013), badania sondażowe są najlepszą dostępną metodą zebrania oryginalnych danych w celu opisu i obserwacji dużej populacji. Dzięki doborowi losowemu otrzymujemy grupę respondentów co do których możemy zakładać, że ich cechy odzwierciedlają cechy szerszej populacji, natomiast starannie skonstruowane, standaryzowane kwestionariusze dostarczają danych w tej samej formie od wszystkich respondentów. Sondaże są doskonałym narzędziem pomiaru postaw i poglądów dużej populacji (BABBIE 2013, s. 275). Wbrew powszechnemu mniemaniu, sondaż diagnostyczny służy zdobywaniu wiedzy nie o faktach, lecz o poglądach badanych na ich temat (GRABOWSKI 2013, s. 63).

Badania prowadzono w rejonie Szczelinca Wielkiego i Błędnych Skał z uwagi na największą koncentrację ruchu turystycznego w tych miejscach, przy czym odsetek respondentów poddanych badaniu wynosi 56% dla pierwszej atrakcji i 41% w przypadku

drugiej, co odpowiada faktycznemu obciążeniu. W efekcie w 2015 i 2016 roku uzyskano 998 prawidłowo wypełnionych formularzy, z których wyniki zostały zestawione w arkuszu kalkulacyjnym.

4. STRUKTURA SOCJODEMOGRAFICZNA RESPONDENTÓW

W badaniu wzięło udział w przybliżeniu tyle samo kobiet co mężczyzn. W strukturze wiekowej przeważają osoby w wieku 35–44 lat (29%), 20–29 lat (25%) oraz 55–69 lat (17%). Najmniej było turystów w wieku powyżej 70. roku życia. Ankietowani pochodzili głównie z dużych miast województw: dolnośląskiego (20%), wielkopolskiego (15%), śląskiego (12%), mazowieckiego i łódzkiego (po 9%) oraz małopolskiego (8%) (rys. 3).

Rys. 3. Pochodzenie turystów odwiedzających Park Narodowy Gór Stołowych w sezonie 2016/17
Źródło: opracowanie własne

W 2015 roku największą grupą byli mieszkańcy województwa dolnośląskiego, a w kolejnym roku Wielkopolski. Nie ulega jednak wątpliwości, że główną grupę odwiedzających stanowią turyści pochodzący z województw: dolnośląskiego, wielkopolskiego, śląskiego, łódzkiego i mazowieckiego. 5-procentowy udział turystów zagranicznych najliczniej był reprezentowany przez Niemców, Brytyjczyków i Holendrów.

5. FORMY ORGANIZACJI I SPĘDZANIA CZASU WOLNEGO

Turyści odwiedzający PN Gór Stołowych przybywali na miejsce przeważnie samochodem (78%), co wynika z dogodnej i sukcesywnie polepszającej się infrastruktury drogowej. Samochód był szczególnie popularny wśród osób podróżujących z rodziną (91%). Odsetek podróżujących koleją był niewielki (6%), a w następnych latach malał (z 8% w 2015 r. do 4% w 2016). Najwyższy udział ankietowanych korzystających z połączeń kolejowych był wśród ludzi młodych (do 26. roku życia – 13%), mieszkańców Wielkopolski (12%). Ma to wpływ na wyższy wskaźnik wykorzystania komunikacji publicznej, w przypadku której co trzecia osoba młoda i co czwarta w wieku powyżej 55. roku życia zdecydowała się na takie podróżowanie. Większą popularnością w tym względzie cieszyły się połączenia autobusowe. Podczas pobytu w Górach Stołowych samochód pozostawał nadal najczęściej wykorzystywanym środkiem transportu, co wynika zapewne ze słabo rozwiniętej komunikacji publicznej w regionie. Co trzeci respondent korzystał natomiast z gęstej sieci szlaków turystycznych, a do atrakcji dostrzegał się pieszo.

Co do częstotliwości pobytu w Górach Stołowych odnotowano, że blisko połowa respondentów przebywała tu po raz pierwszy. Odsetek takich osób zwiększał się wraz ze wzrostem odległości od miejsca zamieszkania, a spadał wraz z wiekiem respondentów. Najwięcej turystów, którzy przyjechali tu po raz pierwszy zamieszkuje województwa mazowieckie, zachodniopomorskie i łódzkie. Są to przeważnie osoby młode. Grupę stałych gości przyjeżdżających w Góry Stołowe przynajmniej raz w roku tworzy kolejnych 37% respondentów i są nimi głównie mieszkańcy Dolnego Śląska i Wielkopolski, zwykle osoby starsze. Pozostali respondenci deklarowali tu rzadszy pobyt.

Do PN Gór Stołowych turyści najczęściej przyjeżdżali latem (68%), następnie wiosną (37%) i jesienią (16%), a najrzadziej zimą (6%). Taki wynik jest w pełni zrozumiały, z uwagi na najbardziej sprzyjające warunki pogodowe, jak również z powodu tego, że tak kształtuje się najważniejszy okres urlopowy. Znajduje to potwierdzenie w danych z czujników pyroelektrycznych (rys. 2). Natomiast zgodnie z regulaminem udostępniania parku w okresie od listopada do końca kwietnia trasy turystyczne na Szczelińcu Wielkim i Błędnym Skalach nie są udostępnione, więc wejście na nie odbywa się wyłącznie na własną odpowiedzialność. To ma odzwierciedlenie w odpowiedziach respondentów, gdyż – jak podaje S. UŚCIŃSKI (2017) – latem 80% turystów odwiedza Błędne Skały, natomiast 64% Szczeliniec Wielki. Zauważalna jest także różnica pomiędzy 2015 i 2016 rokiem, wykazu-

jąca wzrost popularności pory wiosennej (z 29% do 45%) i jesiennej (z 11% do 22%), przy niewielkim spadku popularności okresu letniego (z 70% do 66%). Te wskazania mogą odnosić się do wydłużania sezonu turystycznego, choć powinny zostać zweryfikowane w kolejnych okresach badawczych.

Góry Stołowe są miejscem pobytów krótko- i średniookresowych. W przybliżeniu połowa turystów przebywa tu od czterech do siedmiu dni, co w szczególności dotyczy mieszkańców odleglejszych województw (mazowieckiego – 67%, wielkopolskiego – 55% i łódzkiego 51%) oraz rodzin z dziećmi (53%). W 2016 roku turyści częściej decydowali się na okres od czterech do siedmiu dni, co wynikało z korzystnego układu dni wolnych od pracy. Co czwarty turysta przebywa tu jedynie dwa-trzy dni. Na jednodniowy wypadek zdecydowało się 15% ankietowanych, wśród których niemal połowa to Dolnoślązacy. W roku 2016 – w stosunku do roku poprzedniego – odsetek takich osób zmalał z 21% do 9%. Pozostałe 13% respondentów zdecydowało się na przynajmniej siedmiodniowy pobyt w Górach Stołowych, wśród których dominowały osoby w wieku powyżej 55. roku życia.

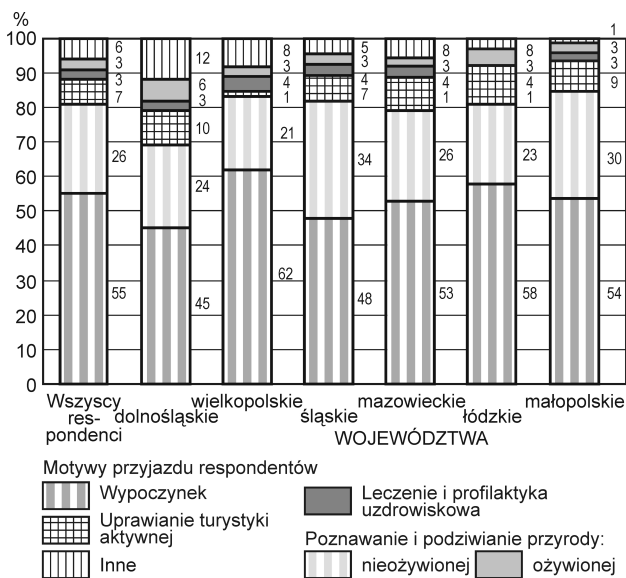
W strukturze ruchu turystycznego widoczna jest wybitna przewaga turystów indywidualnych (87%) w stosunku do turystów grupowych. Z uwagi na realizację programu wycieczki znacznie trudniej było zachęcić uczestnika imprezy turystycznej do poddania się badaniom, więc do tego wyniku należy podejść z dystansem. Rodziny z dziećmi są najliczniejszą grupą odwiedzających Góry Stołowe, co stanowi 44% całości próby. Co trzeci turysta przebywa tu wyłącznie ze współmałżonkiem lub partnerem, a co czwarty w gronie znajomych.

6. CEL POBYTU I GŁÓWNE ATRAKCJE

Głównymi motywami przyjazdu w Góry Stołowe były wypoczynek (55%), poznanie i podziwianie walorów przyrody nieożywionej (26%), a w dalszej kolejności uprawianie turystyki aktywnej i kwalifikowanej (7%), leczenie i profilaktyka uzdrowiskowa oraz poznanie i podziwianie przyrody ożywionej (po 3%). Powyższe proporcje dają możliwość poznania ukierunkowania zachowań turystów na podejmowane formy aktywności, które mieściłyby się w ramach szeroko rozumianego wypoczynku o charakterze aktywnym i poznawczym. Wartościowy obszar parku narodowego jest bowiem postrzegany przez ponad połowę badanych głównie jako miejsce wypoczynku, do którego turysta udając się poznaje walory przyrody nieożywionej uprawiając turystykę aktywną i kwalifikowaną.

W ramach celu drugorzędnego najczęściej wymieniano poznanie i podziwianie przyrody nieożywionej (43%), co wraz z wypoczynkiem jako celem głównym było najczęstszym wyborem całości próby. W dalszej kolejności – jako drugorzędny cel – wskazywano poznanie i podziwianie przyrody ożywionej (30%), wypoczynek (21%), poznanie i podziwianie obiektów zabytkowych (16%) oraz uprawianie turystyki aktywnej i kwalifikowanej (11%). Szczegółowe zestawienie celu głównego i celów drugorzędnych w zależności od miejsca zamieszkania i wieku ankietowanych pokazuje rys. 3, 4 i 5.

Analizując wskazania turystów najliczniej reprezentowanych województw można stwierdzić, że wszyscy za najważniejszy uznali cel wypoczynkowy, a następnie poznawczy. W przypadku pierwszego różnice oscylowały w przedziale pomiędzy 45% mieszkańców województwa dolnośląskiego a 62% przedstawicieli Wielkopolski (rys. 4), co może być spowodowane nieco innymi oczekiwaniami.

Rys. 4. Najczęściej wskazywane główne motywy przyjazdu w Góry Stołowe w zależności od miejsca zamieszkania respondentów

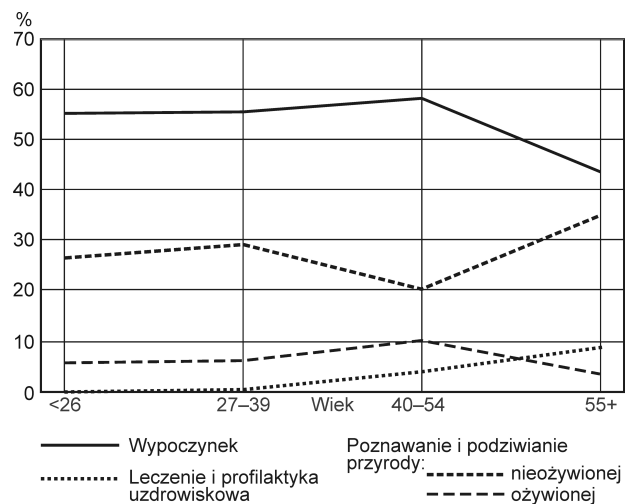
Źródło: opracowanie własne

Cel wypoczynkowy charakteryzuje osoby mieszkające dalej i przyjeżdżające na dłużej. Poznanie i podziwianie przyrody nieożywionej – jako drugi najczęściej wskazywany cel – wiąże się z wybitnym potencjałem geoturystycznym tego obszaru, zdeterninowanym najatrakcyjniejszym komponentem środowiska przyrodniczego, jakim jest rzeźba terenu – w aspekcie różnorodności i nagromadzeniu form. To wskazanie jest raczej niezależne od charakterystyki respondentów.

Trzecim z kolei motywem było uprawianie turystyki aktywnej i kwalifikowanej (7%), co może wiązać

się ze zróżnicowaniem rzeźby terenu i wysokości względnych tego obszaru. Leczenie i profilaktyka zdrowotna były również wskazywane przez ankietowanych, najczęściej przez turystów z Wielkopolski, dzięki czemu dla tej grupy był to trzeci najważniejszy cel pobytu. Kolejny motyw, jakim było poznanie i podziwianie przyrody ożywionej stanowił swego rodzaju uzupełnienie wcześniejszego motywu poznawczego i był częściej wskazywany przez osoby decydujące się na krótszy pobyt i mieszkające bliżej obszaru badawczego.

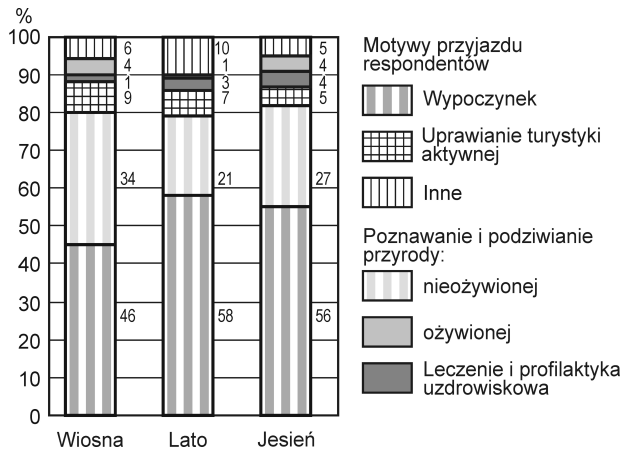
Przyjrzyjmy się zmienności wskazań głównych motywów na tle wieku respondentów. Widoczna jest przewaga celu wypoczynkowego w każdym przedziale. Jedynie wśród najstarszej grupy ankietowanych motyw ten odgrywał mniejszą rolę. W przypadku tych osób, istotniejszy był motyw poznawczy oraz leczniczo-profilaktyczny. Co ciekawe, motyw aktywnego wypoczynku był najczęściej wskazywany przez osoby w wieku 40–54 lata. Tym samym można przypuszczać, że rodziny z dziećmi są nastawione na aktywny wypoczynek, drugorzędnie traktując cele poznawcze (rys. 5).

Rys. 5. Najczęściej wskazywane główne motywy przyjazdu w Góry Stołowe w zależności od wieku turystów

Źródło: opracowanie własne

Dokonując porównania motywów w zależności od okresu pobytu widać, że ponownie wyróżnia się przewaga motywów wypoczynkowych w każdej porze roku, a w szczególności w okresie letnim. Istotność tego motywu wzrasta wraz ze wzrostem liczby turystów. Wiosną i jesienią zauważalny jest większy udział motywów poznawczych, co wiąże się z odmiennością fenologiczną tych okresów, krótszymi pobytami oraz mniejszą liczbą turystów na szlakach, dając możliwość spokojniejszego obcowania z naturą. W przypadku innych motywów różnice nie są już tak zauważalne i istotne (rys. 6).

Rys. 6. Najczęściej wskazywane główne motywy przyjazdu turystów w Góry Stołowe w zależności od pory roku
Źródło: opracowanie własne

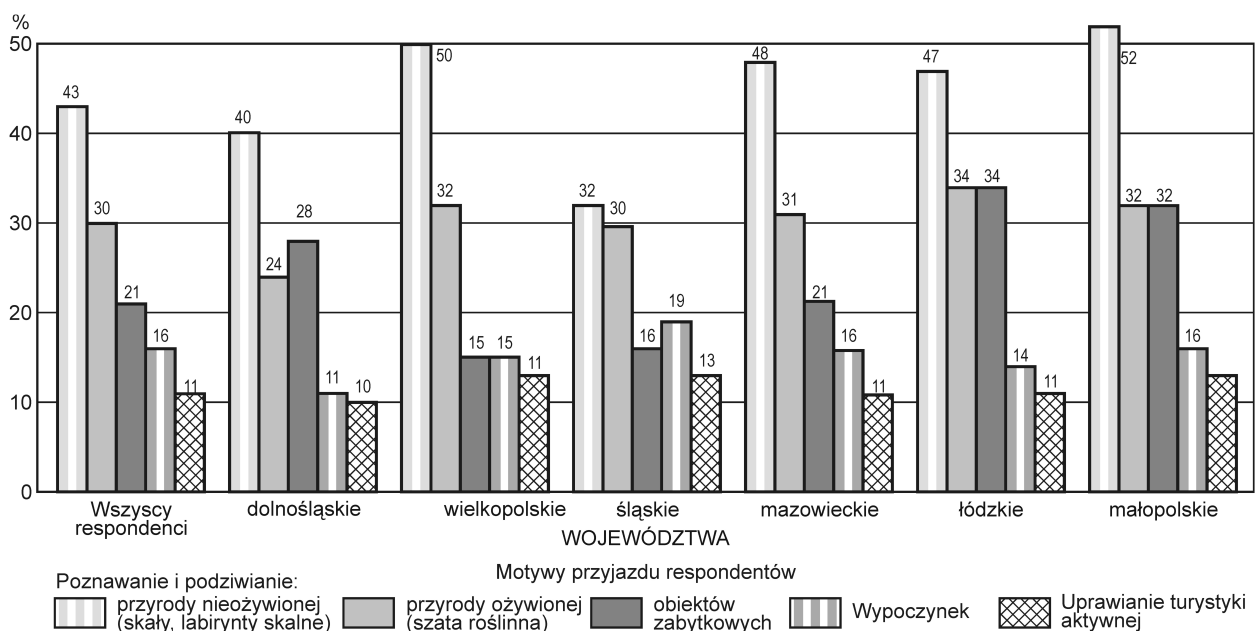
W dalszej kolejności respondenci byli proszeni o wskazanie dwóch celów drugorzędnych. Zestawienie odpowiedzi z uwzględnieniem miejsca zamieszkania i wieku prezentują rys. 7 i 8.

Najczęściej wskazywanym drugorzędym motywem przez wszystkich respondentów było poznanie i podziwianie przyrody nieożywionej, co dominowało wśród odpowiedzi niezależnie od miejsca zamieszkania ankietowanych. Podobnie było w przypadku drugiego z kolei drugorzędnego motywu, jakim było poznanie i podziwianie przyrody ożywionej. Łącząc ze sobą oba te motywy można dostrzec, że widoczna jest przewaga drugorzędnych celów poznawczych w odniesieniu do przyrody, co odpowiada osobom wskazującym wypoczynek jako główny cel. Kolejnym

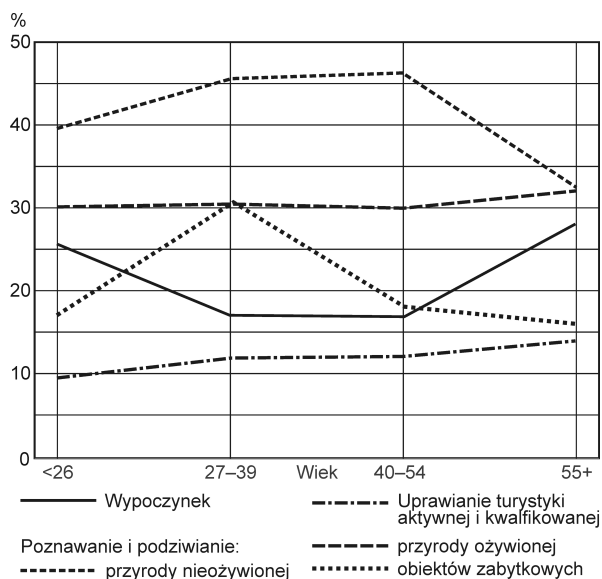
drugorzędym celem był wypoczynek, który naprzemiennie dominował wśród osób, które za cel główny uznały motywy poznawcze. Tym samym odsetek turystów wskazujących oba cele w różnej kolejności sięga ⅓ liczebności całej próby. Następnym był motyw kulturowy, związany z poznaniem i podziwianiem obiektów zabytkowych, które były głównymi motywami przyjazdów mieszkańców Śląska i Mazowsza.

Najczęściej wskazywanym motywem w zależności od wieku respondentów było poznanie i podziwianie przyrody nieożywionej, którego istotność maleje wśród najstarszych turystów, traktujących całą przyrodę równorzędnie. Spadek ten można tłumaczyć faktem, że motyw ten występował częściej w ramach celu głównego. Tym samym najliczniejszą grupę osób o potencjalnych zainteresowaniach geoturystycznych tworzyły osoby w średnim wieku i starsze, gdyż w przybliżeniu ⅓ z nich wskazało ten cel jako pierwszo- bądź drugorzędny. Aspekt wypoczynkowy wskazywany był najczęściej jako trzeci przez najstarszą i najmłodszą część respondentów, ponieważ dominował jako główny wśród osób w wieku 27–40 oraz 40–54 lata. Drugorzędny motyw kulturowy był szczególnie widoczny u osób z przedziału 27–39 lat i to oni stanowili największą grupę turystów kulturowych w Górach Stołowych. Kolejnym motywem wskazywanym przez co 10. osobę w każdym wieku było uprawianie turystyki aktywnej i kwalifikowanej.

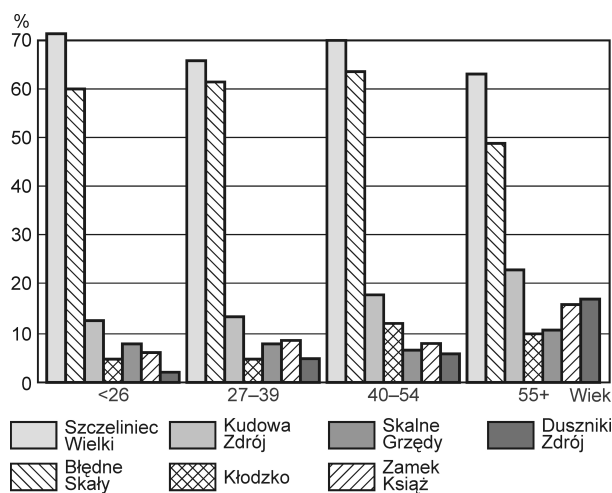
Respondenci najczęściej odwiedzili Szczeliniec Wielki (67%) i Błędne Skały (59%), co potwierdzają dane z czujników pyroelektrycznych (rys. 2). Przewaga ta jest także widoczna w kolejnych porach roku wśród mieszkańców najliczniej reprezentowanych woje-

Rys. 7. Najczęściej wskazywane przez turystów drugorzędne motywy przyjeżdżania w Góry Stołowe w zależności od miejsca zamieszkania respondentów
Źródło: opracowanie własne

Rys. 8. Najczęściej wskazywane drugorzędne motywy przyjazdu turystów w Góry Stołowe w zależności od ich wieku
Źródło: opracowanie własne

Rys. 9. Zależność między wiekiem respondentów a głównymi wskazywanymi atrakcjami
Źródło: opracowanie własne

wództw i osób w różnym wieku. Można jedynie zauważyć nieco mniejszą popularność obu atrakcji wśród najstarszej grupy badanych osób: 63% dla Szczelińca Wielkiego i 49% dla Błędnych Skał (rys. 9). W dalszej kolejności ankietowani odwiedzali Kudowę-Zdrój (16%), Kłodzko z Twierdzą Kłodzką (13%), Wambierzyce (9%), Skalne Grzyby i Zamek Książ (8%), Duszniki-Zdrój (6%) oraz kopalnię złota w Złotym Stoku (5%). Analizując popularność wymienionych przez respondentów miejscowości i atrakcji można stwierdzić pewną zależność. Wraz z wiekiem zwiększa się zainteresowanie atrakcjami o charakterze kulturowym i miejscowościami kosztem popularności atrakcji przyrodniczych. Brak jest takiej zależności w przypadku okresu pobytu oraz miejsca pochodzenia turystów.

Spośród całości próby $\frac{2}{3}$ respondentów deklarowała chęć odwiedzenia czeskiej części obszaru, z czego udział takich odpowiedzi był najwyższy u mieszkańców województw: mazowieckiego (72%), wielkopolskiego (61%) i łódzkiego (60%) w wieku 40–54 lata (66%). Najniższy natomiast odsetek był wśród najmłodszych ankietowanych (52%), mieszkańców Dolnego Śląska (53%). Respondenci najczęściej odwiedzali tzw. Skalne Miasta (Adršpašsko-Teplické skály – 58%), potwierdzając tym samym popularność tych miejsc wśród Polaków. Co piąty ankietowany jedzie do przygranicznego miasta Nachod (22%) oraz do Teplic nad Metují (19%). Pierwsze z nich, z racji bliskości polskiej granicy jest odwiedzane w celach handlowych, co jest szczególnie popularne wśród mieszkańców odleglejszych regionów naszego kraju. Do Teplic nad Metují, z racji ich położenia, turyści przybywają przy okazji wizyt w Skalnych Miastach. W dalszej kolejności wskazywane były Broumovské Stěny (11%) z powodu przebiegu szlaku turystycznego przez pobliską granicę państwową. Równie często turyści odwiedzali Pragę (9%), położoną 150 km od analizowanego obszaru, z racji jej walorów kulturowych i w związku z tym licznych jednodniowych wyjazdów organizowanych przez lokalnych touroperatorów. Następnie wymieniano także: Police nad Metují, Broumov, skalny masyw Ostaš, ogród zoologiczny w Dvora Kralove oraz Morawski Kras.

Respondenci mieli również okazję wypowiedzieć się na temat wykorzystanej bazy noclegowej. Z badań wynika, że najczęściej wybierano kwatery prywatne (32%), w dalszej kolejności pensjonaty (22%) i hotele (14%). Kolejnymi obiektami noclegowymi, z których korzystali respondenci były ośrodki wypoczynkowe i uzdrowiskowe (10%) oraz schroniska turystyczne (5%). Decyzja o wyborze miejsca noclegowego zależała zwykle od przekonującej oferty w Internecie – nadawana jej była przez użytkowników ocena (29% z nich doceniło najbardziej ofertę internetową). Drugie miejsce zajęła rozsądna cena (26%). Ważnym czynnikiem okazała się również bliskość atrakcji turystycznych (22%) oraz lokalizacja w spokojnym otoczeniu (17%).

Widoczna jest zależność między wiekiem respondentów a wybranym obiektem noclegowym. Tańsze noclegi, w schronisku i kwaterze prywatnej, wybierały osoby młode, natomiast z wiekiem turyści ponosili wprawdzie wyższe koszty, ale za szerszą ofertę (nocleg z wyżywieniem) w pensjonacie czy hotelu. W przypadku lokalizacji wybieranych obiektów noclegowych można zauważyć silną koncentrację w gminach, na terenie których położony jest park narodowy. Turyści najczęściej wybierali nocleg w Kudowie-Zdroju (41%) z uwagi na najbardziej rozwiniętą bazę noclegową. W dalszej kolejności były to Duszniki-Zdrój z Zielemcem (13%), Karlów (12%), Radków (8%) oraz Polanica-

-Zdrój (9%). Zdarzały się również mniejsze miejscowości, takie jak Pasterka, Łężyce, Wambierzyce czy Szczytna, ale także większe miasta regionu, jak np. Kłodzko czy Trutnov. Miejscowości uzdrowiskowe cieszą się największym powodzeniem wśród osób najstarszych. Kudowa-Zdrój – z racji wielkości bazy noclegowej – dominuje natomiast w każdej grupie wiekowej, choć w najmniejszym stopniu wśród osób najmłodszych. Młodzi ludzie wybierali częściej mniejsze miejscowości (Karlów, Radków, Duszniki-Zdrój i Pasterka), położone możliwie najbliżej głównych walorów przyrodniczych parku.

Respondenci deklarowali częste korzystanie z obiektów gastronomicznych w regionie turystycznym – jedynie 15% wskazało, że tego nie robi. Najczęściej były to restauracje (62%), następnie punkty gastronomiczne w obiektach noclegowych (28%), bary szybkiej obsługi (24%) oraz kawiarnie (21%). Z restauracji i kawiarni najczęściej korzystały osoby w wieku 40–54 lat (64%), a najrzadziej osoby najstarsze (43%).

7. WNIOSKI

Turystów odwiedzających PN Gór Stołowych charakteryzuje wiele zmiennych socjodemograficznych. Szczególnie ważnym czynnikiem jest pozytywna zależność między celem pobytu a jego długością i okresem przyjazdu. Motywy wypoczynkowe dominują u osób w każdym wieku i o każdej porze roku, ale w szczególności charakteryzują mieszkańców odleglejszych regionów Polski, którzy przyjechali na przynajmniej cztery dni. Jedynie wśród osób starszych spada odsetek wskazań celu wypoczynkowego na korzyść motywów poznawczych i leczniczo-profilaktycznych, choć te ostatnie zawierają się w samym wypoczynku. Widać także, że wśród rodzin z dziećmi niezwykle istotny jest motyw wypoczynkowy, który może obniżać rangę motywów poznawczych u tych osób, wśród których panuje słuszne przekonanie, by przede wszystkim wypocząć w gronie rodzinnym.

Krótsze pobyty mają charakter raczej poznawczy, a motywy wypoczynkowe – mające w tym przypadku znaczenie drugorzędne – związane są z krótkotrwałą zmianą codziennego otoczenia. Pobyty te częściej zdarzają się w porze wiosennej i jesiennej, kiedy dodatkowym czynnikiem docenianym przez respondentów jest zmienność faz fenologicznych. Z racji długości trwania pobytu te poprzedza planowanie i wybór walorów turystycznych (głównie przyrody nieożywionej). Tego typu wyjazdy dotyczą głównie mieszkańców Dolnego Śląska i regionów ościennych. Dzięki tym pobytom można dostrzec wydłużanie się sezonu turystycznego, co znajduje potwierdzenie w liczbie sprzedanych biletów wstępu do parku.

Zauważalne jest stopniowe zacieranie regionalnego podziału w górskich wyjazdach Polaków, z którego wynikało, że dominującą grupą gości byli mieszkańcy zachodnich regionów Polski. Obecnie, za sprawą rozwijającej się sieci dróg szybkiego ruchu oraz połączeń kolejowych i autobusowych, Góry Stołowe stają się coraz bardziej popularne wśród mieszkańców regionów centralnej i północnej części naszego kraju. Duża popularność własnego środka transportu powinna dotyczyć dojazdu do analizowanego regionu, ale w miejscu noclegu powinno się jednak zachęcać turystów do pozostawienia samochodu i poruszania się komunikacją publiczną lub pieszo. W ostatnich latach, szczególnie w okresach tzw. długich weekendów dużym problemem stała się zbyt mała liczba miejsc parkingowych oraz tworzące się zatory na drogach. Jest to podyktowane pragnieniem wygody w dojeździe do atrakcji, poprzez wykorzystanie prowadzącej wewnątrz parku drogi wojewódzkiej 387, zwanej popularnie „Drogą Stu Zakrętów”. Wzdłuż tej drogi w obrębie samego parku przygotowano parkingi, które jednak coraz częściej nie są w stanie przyjąć tak dużej liczby samochodów. Ponadto nadmierny ruch komunikacyjny generuje hałas i zanieczyszczenie powietrza, dlatego próbuje się ograniczyć ruch samochodowy, wprowadzając ruch wahadłowy na drodze dojazdowej do Błędnich Skał, a także wysoką ceną parkingu, w zamian oferując połączenia komunikacji publicznej. Działanie to przynosi efekty, gdyż – jak wynika z udzielonych odpowiedzi – w 2016 roku podwoił się odsetek osób korzystających z tych połączeń w stosunku do roku 2015.

Wybór odwiedzanych przez turystów atrakcji w Górach Stołowych jest uzależniony od motywów przyjazdu, ale także wieku i miejsca zamieszkania odwiedzających. Wśród osób młodych dominuje większe pragnienie poznania walorów przyrodniczych, co ma również związek z częstotliwością ich dotychczasowych pobytów. Będąc tu po raz pierwszy turyści są zmotywowani do poznania tego, z czego słynie region. W czasie kolejnych wizyt turyści deklarują powrót do wielu popularnych miejsc, w tym na Szczeliniec Wielki i Błędne Skały, jednakże rośnie ich zainteresowanie walorami kulturowymi i miastami kosztem atrakcji przyrodniczych. Ponadto osoby mieszkające w dalszej odległości od obszaru badawczego wykazują się większą skłonnością do odwiedzenia czeskiej części regionu, nie tylko w celach poznawczych, ale także w celu dokonania zakupów, co jest szczególnie widoczne w strukturze pochodzenia osób odwiedzających przygraniczne miasto Nachod.

Na decyzję o wyborze miejsca noclegowego w największym stopniu wpływa oferta dostępna w Internecie i rozsądna cena odpowiadająca zakresowi i jakości oferowanych usług. Dlatego do najpopularniejszych należą tańsze noclegi w kwaterach prywatnych oraz

noclegi z wyżywieniem oferowane w pensjonatach i hotelach. Młode osoby wybierają tańsze kwatery prywatne i schroniska położone w sąsiedztwie walorów przyrodniczych. Wraz z wiekiem turyści coraz częściej decydują się na bardziej kompleksowe usługi, obejmujące nocleg z wyżywieniem w pensjonatach i hotelach, oferowane w wyższej cenie, co ma związek z ich większą skłonnością do wygody. Ma to również uzasadnienie w lokalizacji wybranych obiektów noclegowych, gdyż wraz z wiekiem coraz więcej osób nocuje w miejscowościach z rozwiniętą bazą noclegową, pełniących także funkcję uzdrowiska. Młodsze osoby preferują mniejsze i mniej popularne miejscowości.

Na podstawie uzyskanych w toku badań wyników można odwiedzających PN Gór Stołowych turystów podzielić na trzy grupy:

- 1) osoby młode, najczęściej bez dzieci, przyjeżdżające z małżonkiem i przyjaciółmi, ceniące bardziej przyrodę odwiedzanego obszaru, dla których istotniejsza jest lokalizacja zakwaterowania niż jego standard (tańszy obiekt noclegowy), motywowane aspektami poznawczymi i wypoczynkowymi, ceniące swobodę w planowaniu pobytu;
- 2) rodziny z dziećmi, pragnące głównie wypocząć w swoim gronie, wybierające nocleg w obiekcie przystosowanym dla rodzin z dziećmi (kwatery z dostępem do kuchni lub apartamenty w obiektach średniej i wyższej kategorii), poszukujące „rodzinnych” atrakcji i rozrywek, o drugorzędnych potrzebach krajoznawczych;
- 3) osoby starsze, podróżujące z partnerem, ceniące komfort i wygodę (kwatery z dostępem do kuchni lub apartamenty w obiektach średniej i wyższej kategorii), pragnące wypocząć, zadbać o własne zdrowie (motywy profilaktyczno-lecznicze) oraz poznać atrakcje analizowanego obszaru.

8. PODSUMOWANIE

Przedstawiona charakterystyka ruchu turystycznego w PN Gór Stołowych stanowi materiał umożliwiający dokładne poznanie cech socjodemograficznych turystów odwiedzających analizowany obszar. W połączeniu z danymi z czujników pyroelektrycznych daje ona ogromną bazę danych w aspekcie ilościowym i jakościowym, o szerokim zastosowaniu aplikacyjnym nie tylko dla pracowników parku, ale także dla samorządu lokalnego, przedstawicieli branży i samych turystów.

Opisany aktualny stan ruchu turystycznego w badanym regionie prezentuje ciekawy materiał porównawczy z wynikami uzyskanymi przez H. PRÓSZYŃ-

SKĄ-BORDAS (2008, 2009, 2014), która dokonała podobnej charakterystyki turystów w 1998 i 2008 roku. Dzięki temu jest możliwe uchwycenie podobieństw i różnic w zakresie cech socjodemograficznych turystów odwiedzających park i zachodzących przemian na przestrzeni ostatnich 20 lat.

Sondażowe badania motywów, preferencji i zachowań turystów na obszarach cennych przyrodniczo są ważne nie tylko ze względów poznawczych, co umożliwia dostosowanie oferty do potrzeb gości, ale również w aspekcie ochronnym i porównawczym z innymi obszarami. Realizacja takich badań w następujących po sobie latach umożliwia zgromadzenie dużej ilości informacji, które mogą być ze sobą porównywane. Uchwycenie tendencji w kolejnych latach jest również ważnym efektem, który będą weryfikowały kolejne wyniki – potwierdzając je lub im przecząc. Z tego względu takie badania będą realizowane w następnych latach. Istotne jest także poznanie opinii możliwie najszerszej grupy turystów, co zdecydowało o poszerzeniu badań w aspekcie czasowymi i przestrzennym w 2017 roku. Zrealizowano już badania sondażowe w sezonie zimowym, także w czeskiej części Gór Stołowych, by móc porównać ze sobą dotychczasowe wyniki. Następne opracowanie, które w kompleksowy sposób scharakteryzuje motywy, preferencje i zachowania wyróżnionych grup turystów w transgranicznym obszarze Gór Stołowych, zostanie wykorzystane do oceny stopnia dopasowania oferty turystycznej regionu do potrzeb potencjalnych turystów. Uzyskane wyniki posłużą do sporządzenia zaleceń dla przedstawicieli lokalnej branży turystycznej oraz samorządowców w zakresie kreowania pożądanej i najbardziej odpowiedniej zarówno dla turystów, branży i regionu oferty turystycznej. Wnioski z tych badań mogą być również przyczynkiem do poprawy sposobów udostępniania Parku Narodowego Gór Stołowych w kontekście idei zrównoważonego rozwoju.

BIBLIOGRAFIA

- BABBIE E., 2013, *Podstawy badań społecznych*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- CZOCHAŃSKI J.T., 2002, *Turystyka w Tatrzańskim Parku Narodowym*, [w:] J. Partyka (red.), *Użytkowanie turystyczne parków narodowych*, Ojcowski Park Narodowy, Ojców, s. 386–403.
- CZOCHAŃSKI J.T., SZYDAROWSKI W., 2000, *Diagnoza stanu i różnicowanie przestrzenno-czasowe użytkowania szlaków turystycznych w TPN*, [w:] J.T. Czochoński, D. Borowiak (red.), *Z badań geograficznych w Tatrach polskich*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk, s. 207–228.
- FARON M., KOCHAN A., LISZKA J., 2012, *Metodyka pomiaru ruchu turystycznego i badania ankietowego w Pienińskim Parku Narodowym w 2012 r.*, Prace Studenckiego Koła Naukowego Geografów Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, s. 52–62.
- FAK T., JARECKA P., 2014, *Czynniki warunkujące uprawianie górskiej turystyki kwalifikowanej w subregionie Karkonoszy i Gór Iżerskich*

- na podstawie opinii badanych turystów, [w:] P. Zarzycki (red.), *Wybrane aspekty górskiej aktywności ruchowej w Polsce i na świecie*, „Studia i Monografie”, 120, AWF Wrocław.
- GONDA-SOROCZYŃSKA E., 2010, *Potencjał Karpacka jako ośrodka całorocznego*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 590, „Ekonomiczne Problemy Usług”, 52, s. 69–82.
- GRABOWSKI H., 2013, *Wykłady z metodologii badań empirycznych dla studentów turystyki i rekreacji*, Wyd. Impuls, Kraków.
- HIBNER J., 2012, *Zróżnicowanie ruchu turystycznego w Tatrzańskim Parku Narodowym na wybranych przykładach*, „Problemy Ekologii Krajobrazu” XXXIV: *Rekreacja w krajobrazach o wysokim potencjale*, s. 41–47.
- HIBNER J., 2013, *Struktura ruchu turystycznego w polskich górskich parkach narodowych należących do sieci „Człowiek i Biosfera”*: *Współczesne problemy i kierunki badawcze w geografii*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków, s. 73–88.
- HIBNER J., 2014, *Monitoring ruchu turystycznego w rejonie Kasprowego Wierchu – metody i problemy badawcze*, *Współczesne problemy i kierunki badawcze w geografii*, t. 2, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Jagielloński, Kraków.
- JAŚTRZĘBSKI C., 2009, *Ruch turystyczny w Świętokrzyskim Parku Narodowym*, „Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej”, 11, 4 (23).
- KRUCZEK Z., 2014, *Atrakcje turystyczne. Fenomen, typologia, metody badań*. Monografia, Wyd. Proksenia, Kraków.
- LIJEWSKI T., MIKUŁOWSKI B., WYRZYKOWSKI J., 2002, *Geografia turystyki Polski*, Polskie Wyd. Ekonomiczne, Warszawa.
- MARTIN C., TRÉBICKY V., 2000, *Monitoring of tourism exploitation and management of the Krkonoše national park*, „Opera Corcontica”, 37, s. 628–638.
- MICHALCZAK W., WOJCIEŃSKA L., 2014, *Turystyka w Karpaczu w ostatnim dziesięcioleciu w badaniach własnych i według opinii turystów*, [w:] P. Zarzycki (red.), *Wybrane aspekty górskiej aktywności ruchowej w Polsce i na świecie*, „Studia i Monografie”, 120, AWF Wrocław.
- MOKRAS-GRABOWSKA J., 2016, *Turystyka piesza górską w Tatrzańskim Parku Narodowym/Mountain hiking in Tatra National Park*, „Turyzm/ Tourism”, 26/1, s. 73–81/ pp. 71–78.
- Ochrona środowiska*, 2016, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- POCŁASK-KARTECZKA J., BAŚCIK M., CZUBERNAT S., 2007, *Ruch turystyczny w Tatrzańskim Parku Narodowym w latach 1993–2005*, [w:] W. Kurek, M. Mika (red.), *Studia nad turystyką. Tradycje, stan obecny i perspektywy badawcze*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Jagielloński, Kraków, s. 271–279.
- PRĘDKI R., 2012, *Ruch turystyczny w Bieszczadzkim Parku Narodowym w latach 2009–2011*, „Roczniki Bieszczadzkie”, 20, s. 358–377.
- PRÓSZYŃSKA-BORDAS H., 2008, *Cechy ruchu turystycznego w Parku Narodowym Gór Stołowych i ich przemiany w okresie dziesięcioletnim w świetle badań ankietowych*, „Turystyka i Rekreacja”, AWF, Warszawa, s. 19–28.
- PRÓSZYŃSKA-BORDAS H., 2009, *Źródła informacji o terenie wykorzystywane przez turystów odwiedzających Park Narodowy Gór Stołowych*, [w:] M.K. Leniartek (red.), *Terra incognita w turystyce*, Wyd. Wyższej Szkoły Zarządzania „Edukacja”, Wrocław, s. 353–367.
- PRÓSZYŃSKA-BORDAS H., 2014, *Zróżnicowanie cech osób wędrujących w sezonie bezśnieżnym po górach średnich i niskich w Polsce na przykładzie turystów odwiedzających wybrane parki narodowe*, [w:] P. Zarzycki, J. Grobelny (red.), *Aktywność ruchowa na obszarach górskich Polski i świata*, „Studia i Monografie”, 118, AWF, Wrocław.
- ROGOWSKI M., 2015, *Preferencje turystów w polskich Karkonoszach jako podstawa tworzenia produktu turystycznego obszaru*, „Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu”, 50, s. 152–163.
- ROGOWSKI M., 2017, *System monitoringu ruchu turystycznego (SMrt) w Parku Narodowym Gór Stołowych – założenia i wybrane wyniki*, „Studia i Materiały CEPL w Rogowie”, 19, 52, 3, s. 158–165.
- ROGOWSKI M., MAŁEK B., 2016, *Monitoring ruchu turystycznego w Parku Narodowym Gór Stołowych*, [w:] Z. Młynarczyk, A. Zajądacz (red.), *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki, Turystyka przyrodnicza i uwarunkowania jej rozwoju*, „Turystyka i Rekreacja. Studia i Prace”, 18, Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań, s. 79–97.
- SEMCZUK M., 2012, *Ruch turystyczny w Gorczańskim Parku Narodowym*, „Ochrona Beskidów Zachodnich”, 4, s. 98–110.
- SEMCZUK M., MAJEWSKI K., GIL A., 2014, *Uwarunkowania i kierunki zmian ruchu turystycznego w Gorczańskim Parku Narodowym*, „Ochrona Beskidów Zachodnich”, 5, s. 47–60.
- UŚCIŃSKI S., 2017, *Motywy i preferencje turystów odwiedzających Błędne Skały i Szczeliniec Wielki*, mps pracy licencjackiej, Katedra Turystyki i Rekreacji, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań.
- WARCHOLIK W., SEMCZUK M., 2011, *Natężenie ruchu turystycznego w Pienińskim Parku Narodowym*, „Prace Komisji Geografii Przemysłu”, 18, Warszawa–Kraków.
- WIENIAWSKA B., 2004, *Socjologiczna analiza ruchu turystycznego na terenie Karkonoskiego Parku Narodowego*, „Opera Corcontica”, 41, s. 537–544.
- WIENIAWSKA-RAJ B., 2007, *Dynamika ruchu turystycznego w Karkonoskim Parku Narodowym*, [w:] J. Śtursa, R. Knapik (red.), *Geoekologiczne problemy Krkonoš. Sborn. Mez. Věd. Konf., říjen, 2006, Svoboda n. Úpou*, „Opera Corcontica”, 44/2, s. 593–602.
- WIENIAWSKA-RAJ B., 2010, *Dynamika ruchu turystycznego w Karkonoskim Parku Narodowym*, „Opera Corcontica”, 47 (supl. 1), s. 269–276.
- WYRZYKOWSKI J., 1986, *Geograficzne uwarunkowania rozwoju urlopowej turystyki wypoczynkowej w Polsce*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, 935, Studia Geograficzne, XLIV.
- ZARZYCKI P., GROBELNY J., WEISNER W., 2010, *Górskie schroniska a potencjał turystyczny Karkonoszy*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 590, „Ekonomiczne Problemy Usług”, 52, s. 295–306.
- ŻYTO A., MARTYN M., ZWIERZ M., UŚCIŃSKI S., ROGOWSKI M., 2017, *Współczesny turysta w Parku Narodowym Gór Stołowych – charakterystyka głównych motywów i preferencji*, [w:] K. Listwan-Franczak, J. Liro, P. Krąż (red.), *Współczesne problemy i kierunki badawcze w geografii*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Jagielloński, Kraków.

Podziękowanie

Autor składa podziękowanie członkom Studenckiego Koła Naukowego Geografów Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu – studentom: Arturowi Żyto, Szymonowi Uścińskiemu, Marcie Martyn, Marcie Zwierz, Łukaszowi Gromali, Adamowi Graczykowi, Sandrze Roszkiewicz i Agacie Wronnie – za sumienną realizację badań ankietowych w Górach Stołowych.

Artykuł wpłynął:
10 października 2017
Zaakceptowany:
23 listopada 2017